

Akik a humorban nem ismertek tréfát

A karikatúra 100 éve

Nagy Balogh János Kiállítóterem,
2021. XI. 25. – 2022. I. 31.

Egy olyan műfajt bemutató kiállítás megrendezésére vállalkozott a Kispesti Helytörténeti Gyűjtemény és a békéscsabai Munkácsy Mihály Múzeum, amely születése óta töretlen népszerűségnek örvend az egész világon és amelyről, szintén az egész világon, mindenkinek a szólásszabadság jut az eszébe. Népszerű, érdekes és elgondolkodtató. A tekintélyvel messze elkerüli. A karikatúráról van szó.

Mindkét múzeum változatos műegyüttesének egyik leggazdagabb és leginkább izgalmas egységét adják képzőművészeti gyűjteményeik, amelyek a karikatúrákiállítás anyagát is őrzik. A többségében nagy műgonddal készült, aprólékosan kivitelezett lapok az alkotók korának tartanak tükröt ironikus, groteszk látásmódjukkal, a karikírozás szándékával. És hogy miről beszélnek? E grafikák és a műfajon belül különlegességnek számító, nagy méretű festmények megmutatják számunkra a népelet szegmenseit, a kis- és középpolgárság, az értelmiség és a dzsentriréteg mindennapjait. A kollekcio műtárgyainak tematikája a „csupán mosolyra fakasztótól” a vitriolos megközelítésig terjedő, széles skálán mozog. A satirikus témafelvetést és hangvételt művészi igényű grafikai világ, nem egyszer a finom részletek kidolgozására törekvő, cizellált megoldások kísérik.

A karikatúrát a legkíméletlenebb igazmondással jellemezhető műfajok között tartjuk számon, ám nem szabad szem előtt téveszteni azt a tény, hogy alkalmazott műfaj. Vannak őszintén forradalmi hangvételű, lelkesítő vagy akár vérmes indulatokat keltő alkotások, amelyek közlendőjükkal, mondanivalójukkal egyszerre célozzák meg értelmünket és érzelmeinket. És vannak az ugyanezt a hatást kiváltó karikatúrák, amelyek alkotója azonban nem a rajzaival küzdő Robespierre-t testesíti meg. Olyan nagy tehetségű művészekről van szó, akik egyszerűen csak meg akartak élni a művészetükből, hogy ne kelljen nélkülözniük, ne kelljen polgári foglalkozás gyakorlásával elvonni az idejüket és elterelni a figyelmüket az alkotómunkától. Lássuk be, ez nem ördögtől való dolog! Barabás Miklós volt az első magyar művész, aki képes volt alkotásaiból fenntartani magát és népes családját, de ehhez az elsőszámú hazai portretistává kellett válnia. Hasonló a kiállítás legkorábbi rajzait készítő Jankó János története is. Ő, ahogyan barátja, Munkácsy

↑
GARAY Ákos: *A leleplezés dicstelen pillanata*,
1905 és 1915 között,
a Munkácsy Mihály Múzeum gyűjteménye (Békéscsaba)

↑
BÉR Dezső: „Őszintén mondom, hisz egymás között vagyunk...”, 1910 körül, a Munkácsy Mihály Múzeum gyűjteménye (Békéscsaba)

Mihály is, életképfestőként szeretett volna érvényesülni, de az események elsodorták. Folyamatosan gyarapodó megrendelése és egyre szélesebb körben publikált rajzai révén a magyar művészettörténet elveszített egy jól induló, szép jövőt feltételező festőt, azonban nyert egy kivételes fantáziával és munkabírással jellemezhető grafikus. Jankó oldott és dinamikus rajzi világot teremtett, amelyhez szilárd alapot kiváló karakterérzéke biztosított. A megadott témákat igényesen, a legközvetlenebb módon, játssi könnyedséggel örököltette meg, aminek az lett az eredménye, hogy teljességgel ellentétes elveket valló megbízókat és lapokat egyaránt ki tudott szolgálni. Kapott egy feladatot, amelyet mindkét tábor számára megfelelően, minden igényt kielégítően oldott meg. A szakértők arról vitatkoznak vele kapcsolatban, hogy életében 55 ezer vagy 75 ezer rajzot készített-e. Jó tudnunk, hogy személyében tisztelhetjük a magyar képregény megteremtőjét is.

Jogos lehet a kérdés, hogy mi állt a rajzoló foglalkoztatásának hátterében. Természetesen a technika és ehhez szervesen kapcsolódóan a kíváncsiság. Erre az időre ugyanis leáldozott az illusztrálatlan lapok ideje, az olvasók igényelték a plusz információt, azaz a szövegekhez kapcsolt képi kiegészítést. Fotóillusztrációról azonban ekkor még nem lehetett szó. Az igen korán,

1854-ben alapított szupersztárt, a *Vasárnapi Ujságot* sorban követte a *Hazánk és a Nagyvilág*, valamint a *Hazánk s a Külföld*. És ugyanezt a mintát követték az élclapok is. 1848-ban elsőként indult a hetente két alkalommal kiadott *Charivari*. 1856-ban jelentették meg a *Nagy tükör* című kiadványt, majd két esztendővel később életre hívták az *Üstököst*, a „humoristico-belletrisztikus” hetilapot. Mindkét lap szerkesztője és kiadótulajdonosa a harmincas éveinek elején járó író, az akkor már több népszerű regényt publikált Jókai Mór volt. Előbbieket egy évtizeddel később követte a *Bolond Miska*, majd újabb tíz esztendő után a *Bolond Istók* című képes heti élclap. A *Kakas Márton* 1894-ben adták ki először, és ez lett a magyar karikaturisták hadszíntere a 19. század végén, valamint az új évszázad elején.

A kiállításban bemutatott kollekciónak legtöbb alkotása a békéscsabai Mazán Lászlótól származik. A viszonylag kevés művet számláló oeuvre legfőbb jellemzője, hogy a humort nem ritkán a groteszkig fokozza. Mosolyra fakaszt, és igen, gúnyol is. Nem mondhatjuk, hogy vitriolmentesen dolgozna. Tudja, hogy egy műalkotásnak szüksége van mondanivalóra, jelentésre, tanulságra, üzenetre és természetesen közönségre. Mazán nagy műgonddal készült, aprólékosan kivitelezett lapokat alkotott, melyek többségét papíralapú, akvarellel, színes ceruzával és tussal készült munkák teszik ki. Érdekesként kell kiemelnem nagy méretű festményeit, amelyek közül a most bemutatott, *A vaskereszt története* című mű technikai megoldása és tálalási módja tekintetében – a karikatúra műfaján belül – annyira ritka, hogy kuriózumnak tekinthetjük.

Az orvos végzettségű, autodidakta Homicskó Atanáz, a magyar plakátművészet kiválósága, Bér Dezső, az alkalmazott és képgrafikai feladatokat egyaránt vállaló Geiger Richárd, az alkotóművészi és néprajzkutatói pályát párhuzamosan építő Garay Ákos, a nagybányai festészet hatását művein viselő, kispesti kötődésű Szini Zoltán, valamint a szőnyegtervező és plakátművész K. Nagy Sándor kortársak voltak. Mindannyian az áradó érzelmek sokaságával operálva készítették karikatúráikat.

A kiállítás egyik különlegessége Szabó István Gusztáv, akit munkája egy ideig Kispeszthez kötött. Sokoldalúságáról izgalmas, végigolvasásra valóban érdemes pályaképe beszél a kiállításban. Mazán Lászlóhoz hasonlóan bonyolult, sokalakos és kellékek sokaságát felvonultató karikatúrákat készített, amelyeken beszédes mimikával és gesztusokkal ábrázolta szereplőit.

Az általa alkalmazott szatirikus hangvétellel váltotta meg belépőjét a következő grafikusgenerációt képviselő Gácsi Mihály. A műterméből kikerült, sokszorosított grafikai lapok aprólékos megoldásai csak időt nem kímélő, gondos szemlével térképezhetők föl. A bélyegeket és cizellált finomságú bankjegyeket keze alól kiadó Bojtos Károly *Elvarázsolt kastélyának* áttekintése a felfedezés valódi örömeivel hálálja meg, ha a mű alapos és figyelmes szemléjével fáradunk. Bognár Árpád sokoldalúságát illusztrálja két montázs, de az alkotó egyébként leheletfinom, szürreális hangvétellű rézkarcaival híresült el.

A kiállítás „sztárművésze” Harasztý István szobrász, a kinetikus művészet jeles európai képviselője, aki ironikus hangvétellű művét, a *Stempli kérvényt* az 1980-as években készítette. Hogy ez a lapocska mit volt hivatott igazolni abban az időben, a valóság nagyon is abszurditású időszakában? „Igazolom, hogy várt stemplire” – olvashatjuk a műtárgyon. Ez majdnem olyan, mintha arról kapnánk igazolást, hogy Godot-ra vártunk...